

Køn i bevægelse

Af Henning Eichberg

Ridning – kønnet praksis

Drenge spiller fodbold, piger rider – så enkel er opdelingen af idrættens aktivitetsfelt ikke. Men de statistiske tal om folks idrætsdeltagelse fortæller om markante kønsmæssige aktivitetsforskelle. I 1998 udgjorde mænd i fodbold 90% af de aktive, mens kvinder dominerede i ridning med 71%. Fra Sverige og Tyskland er lignende forhold dokumenterede. Prøver man grafisk at fremstille idrætsaktiviteternes fordeling på grundlag af det statistiske materiale, ser man de unge drenge fodbold på den ene side og de unge pigers ridning på den anden som to markante yderpunkter af feltet.

De statistiske tal fortæller om forskelle, der er betydningsfulde for menneskenes praksis. I rideforeningernes stalde på landet pusler unge piger livligt og kærligt med heste. De rider dyrene og søger også anden kontakt med dem. Der blomstrer et marked omkring hestejournaler, tegneserier som *Wendy* og kitsch'ede hesteromaner, som sigter på piger som målgruppe i en alder, der følger efter Barbiedukke- og Prinsessehæftetiden. Pige-kulturen i ridning er imidlertid kun undtagelsesvist nået frem til sportsverdenens (og sportsforskningens) opmærksomhed.

Set i historisk perspektiv er den kønsmæssige 'ubalance' i ridning overraskende og paradoks. Gennem århundreder var

det manden, der sad til hest. I landbruget var hesten traditionelt en del af mandens udadvendte arbejdsverden. Middelalderens adel udviklede med ridderkulturen og turneringerne en hel mandskultur omkring rytterhesten. Det var manden, der jagede, skønt også enkelte aristokratiske kvinder deltog på hest. I takt med den tidlige moderne statsdannelse opstod kavalerivæsenet og frembragte den klassiske ridedressur som militær eksercits. I det civile område, på 'ridderakademier', universiteter og ved hoffet, udviklede man lignende former for geometrisk dressurridning; også adelseksercitsernes 'høje skole' var (næsten) kun for mænd. I 1700-tallets England begyndte industrikulturens kropskulturelle gennembrud med den moderne hestesport, med rævejagt og baneridning efter tid og præstation. Også denne sport lå både på de britiske øer og senere på kontinentet i første omgang i mændenes hænder.

Forholdet mellem menneske og hest var således gennem flere århundreder præget af mandens autoritære magt over dyret i rammen af det vesterlandske patriarkat. Rytterstatuen var et klassisk udtryk for enevælden, og senere blev hesteridningens stopur et ikon for industrisamfundets falokratiske stræben efter præstation. Ridningens historie skrev man derfor i klassisk manér som mænds historie.

I forhold til denne historie udgør den aktuelle kønsprofil af ridekulturel praksis et

markant brud. Det fortsættes den dag i dag gennem kløften mellem pigernes ridekultur og mændenes resultatorienterede ridesport. Hvornår det kønskulturelle brud er opstået og under hvilke historisk-samfundsmæssige vilkår, kræver nærmere undersøgelse.

Et andet spørgsmål er psykologiske forklaringer. Man har nærmet sig pigernes ridning med psykoanalysens begrebsapparat og har talt om symbiosen mellem rytter og dyr som udtryk for moderlig sanselighed eller for et ødipalt forhold til faderhesten. Dyret kan ses som et overgangsobjekt i en præpubertær alder. Man har drøftet forhold mellem autonomi og regression, mellem passivitet og aktivitet. Ridning indeholder narcissistisk grænseoverskridelse, det høje sædes risikosituation, grænseoverskridelse i rummet, amazonsk søsterskab.

Et yderligere åbent spørgsmål er, hvad iagttagelserne om den kønsmæssige profil kan bruges til. Eller hvad de skal og burde bruges til, set under den demokratiske kulturens præmisser. Spørgsmålet rejser sig jo, om ikke man målrettet burde satse på drenge i ridning. Den skæve satsning kunne retfærdiggøres ud fra et abstrakt koncept om 'ligestilling', som her ville gå på bekostning af piger. Men den ville cementere den historiske magt-tradition i feltet.

Man er altså nødt til at gennemtænke køn teoretisk engang til. De senere to eller tre årtiers kønsdebat lægger op til grundlæggende bevægelsesantropologiske overvejelser – og kropsdemokratiske spørgsmål.

Tese: Køn som natur

Den klassiske kønsdebat kredser omkring alternativet, om kønnet tilhører 'naturen' eller er en 'konstruktion'.

At der er mænd og kvinder, ligger i menneskets natur, og dermed er kønsmæssig forskel 'naturlig' – denne fortolkning har domineret gennem det moderne industrisamfunds historie. Køn blev betragtet som noget substantielt, som en slags objektiv substans eller kvalitet ved mennesket. Mennesket har ifølge denne antagelse køn som en naturgiven egenskab af biologisk karakter. Samtidigt med at være forklarende, har den naturaliserende tilgang også et normativt budskab. Naturdiskursen var – og er – affirmativ og konservativ ved at opdele menneskene i to slags og at bekræfte deres hierarkiske forhold.

Natur-diskursen er – som enhver diskurs – en overbygning over en materiel basis, som består af en kropslig-bevægelsesmæssig praksis. Traditionelt bliver 'naturen' brugt til at retfærdiggøre en bestemt fordeling af kulturelt etablerede aktivitetsformer, f.eks. fodbold (eller boksning) på den ene side og gymnastik (eller dans) på den anden. Mandlig kraftfuld kamp her, kvindelig yndefuld rytme der. Mændenes produktion af resultater på den ene side og kvindernes 'reproduktive' verden på den anden.

Indbygget er der et 'naturligt' hierarki, nemlig at produktionen skulle være grundlæggende for menneskets overlevelse, mens reproduktion anses for et afledt supplement. 'Reproduktion' betragtes ganske vist som vigtig, men alligevel – som ordet allerede siger – snarere som en slags støtteforanstaltning til det egentlig menneskelige i livet, produktionen. 'Mennesket' som producenten er manden.

Også indenfor gymnastikken findes det kønsdualistiske mønster. I dansk folkelig gymnastik dyrker man mænds kraftfulde spring på den ene side og kvindernes yndige dansebevægelser på den anden. I DGI's gymnastiske Verdenshold dyrkes

kraft, teknik og præcision gennem mændenes spring – og så ynde gennem kvindernes dans. Når mændene springer, klapper publikum efter hver individuel præstation, mens man honorerer kvindernes præstation samlet, når de er færdige.

Antitese: Køn som konstruktion

Ud af forundringen over denne skævhed er en anden fortolkning vokset frem, som nu dominerer større dele af samfundsforskningens diskurs. Den siger, at køn ikke er noget naturligt, men en konstruktion. Kønsforskelle er samfundsmæssigt skabte. Køn er noget, vi vælger. Vi *er* ikke kønnet, men bliver kønnet ad socialiseringens vej. I grunden er enhver sit eget køns smed ...

Ved nærmere betragtning er den konstruktivistiske antitese både indlysende i sin kritik og problematisk i sit alternativ. På en indlysende måde tager den afstand fra naturalistisk substanstænkning, men det forbliver åbent, hvem der positivt er aktøren i konstruktionsprocessen. Konstruktøren kan være individet, der 'vælger', eller individet, der følger 'vanerne'. Både valg-begrebet (eller 'beslutningen') og vane-begrebet (eller 'rolle') står centralt i socialkonstruktivismens begrebsverden – og støder sammen, når det kommer til stykket.

For kønnets vedkommende betyder konstruktivismen, at vi vælger en kønsrolle – eller mere radikalt tænkt: at vi vælger vort køn – i rammen af samfundsskabte mønstre. Formlen kunne være: 'Først er der mennesket, så kommer kønnet.' Det lyder sympatisk befriende i forhold til køn som rolletvang. Men det indeholder også et problem. Formlen postulerer et abstrakt individ, som om 'mennesket' kunne tænkes

ukønnet – men det kan det ikke. Mennesket *er* kønnet.

For idrættens vedkommende kan man tale om det vælgende individ, der beslutter sig til en bestemt idrætsaktivitet, eller om det konforme individ, der følger bestemte sociale roller og kulturelle vaner. Erkendelsesteoretisk bliver mennesket splittet op i en individuel og en samfundsmæssig del, som sociologien karakteristisk udtrykker i formelen 'individ og samfund'. I grunden siger man: 'Først er der mennesket, så kommer samfundet.'

Konstruktivismens opdeling mellem 'individ og samfund' tænkes grundlæggende ud fra mennesket i ental. Både den individuelle valgsituation og det sociale rollespil tager udgangspunkt i den abstrakte konstruktion 'mennesket', mens mennesker i flertal betragtes som en sekundær eller afledt størrelse. Vi kan kalde det for en erkendelsesteoretisk solipsisme (fra latinsk *solitudo*, ensomhed, og *ipse*, selv): Man forholder sig metodologisk, som om mennesket var alene i verden – Først er der mennesket, så kommer mennesker. Eller med andre ord: 'Mennesket først, mennesker så.'

Konstruktionsdiskursen er en overbygning over bestemte basale praksisforhold. 'Enhver er sit eget køns smed'. Denne formel om kønnets konstruktion og konstruktør peger hen imod menneskenes valgsituation på markedet. Den kommercielle beslutning i produktion og forbrug danner baggrund for en grundlæggende liberal-individualistisk forståelse af køn såvel som af idræt. Formlen er: 'Individet først, valg så', eller: 'Individet først, rolle så'. Konstruktivismen er en overbygning over markedets praksis af 'frit' valg og konkurrence mellem markedssegmenter.

Konstruktionsdiskursen har ikke aflivet m/k-dualismen. Alt for ofte har den kon-

struktivistiske argumentation imod kønnets naturalisering de facto fastlåst forestillingen om, at der kun fandtes mænd og kvinder. Det eksklusive kønsbegreb tillader intet både-og. Og det udelukker, at man tænker noget tredje, der ligger hinsides m/k.

Vil man undgå denne ensidighed, er man nødt til at gå videre med perspektivet på den kønnede kropslige bevægelsespraksis. Forskelsdannelsen er markant i ikke-europæiske kulturer, hvor det umiddelbart er synligt, at kønsneutral bevægelsesforskning ikke er mulig. Men også synet på nordisk natur- og friluftsliv bliver straks et andet, så snart det vinkles ud fra kvinders praksis. Og iagttagelser om idrættens arkitektoniske rum gør opmærksom på, at kønnene udvikler forskellige psykiske behov og forskellige bevægelsesformer i det urbane byggede miljø. Alle disse praksisforskelle er mere end et spørgsmål om 'konstruktion', men de fører slet ikke tilbage til 'naturen'.

Tredje: Køn som bevægelse menneske og menneske imellem

Alternativet mellem kønnets 'natur' og 'konstruktion' kan altså ikke være det hele. Kritisk teori betyder, at man ikke lader sig fange i en dominerende diskurs og i en given magtstruktur. Der er subversive muligheder og virkeligheder. Det kan opmuntre til at spørge efter noget tredje – og det kan her være menneskets køn som levende basal praksis. Kønnets bevægelsesantropologi lægger op til en tredje metodologisk position.

Bevægelse: Menneskelig praksis er kropslig bevægelse. Derfor er det ikke nok, når kønsforskningen sætter fokus på repræsentationsspørgsmål. Kvinder er un-

derrepræsenteret i idrættens organisationer og har måttet kæmpe sig frem i sportens magtapparater. Men beskrivelsen af denne ubalance må suppleres med en krops- og bevægelsesantropologisk tilgang. Forholdet mellem fodbold og ridning kan være et eksempel herpå.

Alteritet: Kønnets centrale budskab til humanismen er, at det enkelte menneske ikke er alene i verden. Der er altid og grundlæggende mindst to slags, m/k. Når mennesket kommer til verden, er der andre mennesker i forvejen, og menneskets navle vidner om dette forhold. Og senere udfolder menneskets liv sig *mellem* andre mennesker, *med* andre mennesker (medmennesker), og hvor der *også* er andre. Alteriteten gør menneskets excentriske eksistens synligt – den er i bogstavelig forstand excentrisk: Mennesket er mellem, med og også. Kønnets flertal kropsliggør denne alteritet. Erkendelsesteoretisk betyder det, at *die Wahrheit beginnt zu zweit*, »sandheden begynder to og to«, som den jødiske filosof Martin Buber udtrykte det i opgør med den epistemologiske solipsisme og monadetænkning i vesterlandsk filosofi. Det eksistentielle forhold kan beskrives i en alternativ formel for humanismen som en mellemhumanisme: 'Mennesker først, mennesket så.'

Identitet: Køn er et spørgsmål om, hvem 'vi' er. Identitet berører noget mere grundlæggende end begrebet 'rolle'. Spørgsmål om kønsmæssig identitet fører som enhver identitetsforskning ind i en dybere, eksistentiel psykologi. Som antydnet kan man fortolke de unge pigers ridning med psykologiske og psykoanalytiske kategorier. Men uanset om man vælger psykoanalytisk vej eller ej, med identitetsspørgsmålet befinder man sig i et praksisfelt, som er mere end idémæssigt eller rollesociologisk.

Kultur: Hvert enkelt fænomen i menneskenes sociale liv er relateret til mere omfattende mønstre. Hver handling indgår i – og bliver kun forståelig ud fra – større relationer eller konfigurationer, som vi kalder ‘kultur’. Enhver praksis er således relationel – og relativ. Kønnen er heller ikke bare noget enkelt og kan ikke undersøges for sig, men kun relationelt, dvs. i samspil med andre kulturelle elementer. Dette samspil udgør en bestemt kultur – og der er andre samspil eller konfigurationer, som udgør andre kulturer. Kultur er noget i flertal. Også indenfor en given kultur, som er forskellig fra andre, kan man tale om mandskultur og kvindekultur, eller om mandskulturer og kvindekulturer.

Relation: Den relationelle indfaldsvinkel betyder, at identitet ikke kan bestemmes objektivt, at den ikke burde reificeres eller tingsliggøres. Kønsbaseret identitet betyder ikke, at ‘mænd er sådan’ eller at ‘kvinder gør sådan’, men den beskriver forhold. Forholdet i kønnets verden kan være en flirt-relation og et erotisk møde. Der er begær og aggression. Eller det kan være en magtrelation – og er det måske altid. Enhver af disse relationer er kulturelt specifik. Pigeridningens ‘usynlighed’ i forhold til ridesportens mænd oplyser om et sådant magtforhold.

Trialektik: Hvis man fokuserer på forhold mellem to poler, så stirrer man sig nemt blind og bliver fastlåst i et dualistisk system. Derfor er en trialektisk tilgang mere livgivende: at søge noget tredje, der sætter ‘hovedmodsigelsen’ mellem A og B i relief. Spørgsmål om et ‘tredje køn’ har en sådan epistemologisk pointe: Den stiller spørgsmål ved m/k-dikotomien og oplyser

om dualismen ‘fra siden af’. Her kan man forvente erkendelsesgevinst fra det at inddrage homoseksualiteten, som man har prøvet at karakterisere som et ‘tredje køn’.

Forandring: Køn som samfundsmæssig praksis ‘er’ der ikke bare, køn bliver til og forandrer sig i den historiske proces. Pigerens ridning viser, at hvad der engang med en vis selvfølgelighed var *horsemanship*, historisk er blevet til *horsetwomanship*.

Social bevægelse: Forståelse af køn her og nu forudsætter anerkendelsen af den feministiske kvindebevægelse som historisk baggrund, som en epokegørende modbevægelse mod patriarkalsk magt. Det gælder både for kvindebevægelsen som en mere generel social bevægelse som for kvindebevægelser i idrættens felt. Også bøssernes og lesbiskes bevægelser, *love parade* m.fl. er relevante sociale bevægelser i det civile samfund. Opmærksomheden må ikke mindst rettes mod de fundamentalistiske modbevægelser af muslimsk, amerikansk-puritansk, katolsk og indremissionsk observans: Hvorfor går historiens gang sommetider ‘baglæns’? Tager man højde for de sociale bevægelser i det kønspolitiske felt, bliver bevægelsesbegrebet så mangfoldigt, som det i mange europæiske sprog faktisk er. Køn er bevægelse i tredobbelt forstand: som social bevægelse, som kropslig bevægelse (herunder ridning og fodbold) og som emotionel eller psykisk bevægelse (knyttet til identitets-spørgsmål).

Pigerens ridekultur fortæller om, at køn er bevægelse menneske og menneske imellem – og menneske og dyr, menneske og miljø imellem. Køn er alteritet i bevægelse og bevægelse i alteritet.

Litteratur

- Larsen, Knud: *Idrætsdeltagelse og idrætsforbrug i Danmark*. (= Bevægelsesstudier 4) (Århus, 2003).
- Leseth, Anne Birgitte: *Culture of Movement. Walkers, Workers and Fitness Performers in Dar Es Salaam* (Oslo, 2004).
- Pedersen, Kirsti: »Det har bare vært naturlig.« *Fri-luftsliv, kjønn og kulturelle brytninger* (Alta, 1999).
- Pfister, Gertrud: *Frau und Sport. Frühe Texte* (Frankfurt/M, 1980).
- Rose, Lotte: »Das Glück der Erde auf dem Rücken der Pferde.« In: *Olympische Jugend*, nr. 1, 1999, s. 12-14.
- Roessler, Kirsten Kaya: *Arkitekturpsykologi – idrætsrum som med- og modspiller* (København, 2004).
- Wagenmann, Sonia & Rainer Schönhammer: *Mädchen und Pferde. Psychologie einer Jugendliebe* (Berlin & München, 1994).
- Weickmann, Dorion: *Der dressierte Leib. Kulturgeschichte des Balletts (1580-1870)* (Frankfurt/M. & New York, 2002).